

Terje Tvedts historier

Helge Øystein Pharo

Dr. philos 1988

Professor emeritus ved IAKH, Universitetet i Oslo

h.o.pharo@iakh.uio.no

Høsten 2017 publiserte Terje Tvedt sin versjon av norsk historie fra 1960-tallet frem til i dag, *Det internasjonale gjennombruddet*.¹ Han har skrevet en fagbok, som tar for seg de store linjene i landets utvikling,² og hans tilnærming er globalhistorisk: «Det finnes bare en virkelig historie, og det er menneskehetens felles historie.»³ En slik tilnærming til et lands historie krever store kunnskaper både om det enkelte lands historie og globalhistorien. Som vi skal se, strekker ikke Tvedts kunnskaper eller innsikt til på noen av disse to feltene.

Boken har skapt omfattende debatt i to omganger; i første runde fra utgivelsen og frem mot sommeren 2018. Annen runde fulgte i kjølvannet av Jostein Gripsruds grundig belagte kritikk av Tvedt i boken *Norsk Hamskifte*.⁴ Det aller siste bidrag til denne debatten er Sindre Bangstad og Mohammed Abdis artikkel «Tvedts metode» i *Nytt Norsk Tidsskrift*. Den er, sier de, en gjennomgang av Tvedts hang til «polemiske formuleringer, retoriske lettvintheiter og uklar begrepsbruk».⁵

Samlet gir Gripsrud og Bangstad/Abdi en grundig analyse av Tvedts bok hva gjelder fremstillingen av de fleste av hans sentrale norske temaer: utviklingshjelpen, innvandringen og mottakelsen av innvandrere, spesielt muslimer, og fremveksten av det Tvedt kaller «det humanitær-politiske kompleks», en ny elite som skal ha vokst frem siden 1960-tallet i en form for symbiose med innvandring og bistand.⁶ I en anmeldelse i *Dagsavisen* i april 2018 tar Jarle Simensen opp flere av disse temaene.⁷ Jeg tar i det følgende først og fremst for meg den internasjonale konteksten som Tvedt gjør bruk av for å vise at bistanden så vel som menneskerettigheter var amerikanske påfunn; påstander han bruker for å kunne hevde at Norge fulgte i amerikanske og universelle fotspor. Hva gjelder Tvedts analyse av

1. Tvedt 2017.

2. Tvedt 2017: 15.

3. Tvedt 2017: 9.

4. Gripsrud 2018.

5. Bangstad og Abdi 2019: 64.

6. Tvedt 2017: 15. Her summerer Tvedt opp de tre endringsprosesser i norsk historie som han tar for seg.

7. Simensen 2018.

norsk politikk, gjentar jeg noe av min kritikk fra *VG Nett* av hans påstand om en ny æra i norsk bistandspolitikkk med etableringen av Norsk Utviklingshjelp (NU).⁸

INTERNASJONAL UTVIKLINGSHJELP

De aller fleste elementene i Tvedts fremstilling av internasjonal bistandshistorie fortjener kommentar. Jeg må nøye meg med noen sentrale elementer. Tvedt gjør internasjonal utviklingshjelp primært til et amerikansk prosjekt; han kaller det en form for «statlig filantropi». Det er ikke enkelt å forlike uttrykket med det Tvedt hevder var de tre sentrale målsetningene ved bistanden: For det første skulle det være å «styrke Vestens anseelse i den antikoloniale æraen» og derved legge til rette for utvidelse av amerikanske eksportmarkeder og investeringer; for det annet å svekke europeisk imperialisme og kolonialisme, og for det tredje var bistanden et middel til å bremse Sovjetunionens og kommunismens ekspansjon.⁹ Tvedt er i det følgende ikke særlig opptatt av forholdet mellom disse tre målsetningene. Han er primært interessert i å vise at internasjonal utviklingshjelp begynte i 1949, og at den i økende grad kom til å bygge på amerikanske og etter hvert amerikansk genererte universelle forestillinger, og at dette kom til å prege det internasjonale bistandssystemet. Tvedt legger særlig vekt på opprettelsen av Organization of Economic Cooperation and Development (OECD) og dens bistandsorgan, Development Assistance Committee (DAC).¹⁰

Internasjonal utviklingshjelp var lenge et stebarn i studiet av internasjonal historie etter annen verdenskrig. Frem til årtusenskiftet var få historikere opptatt av å spore bistandens røtter forut for president Harry S. Trumans innsettelsestale i 1949, hvor han lanserte Point 4.¹¹ Norske historikere representerte i internasjonal sammenheng et unntak, men fra slutten av 1990-tallet etablerte både amerikanske og europeiske, særlig tyske, historikere seg på feltet. Tvedts enkle USA- og kald krigs-sentrerte analyse av bistanden med Point 4 som startpunkt, ligger langt fra etablert kunnskap. Det er klart at USA var den sentrale aktør, og at den kalde krigen var viktig, men kolonimaktene hadde fra mellomkrigstiden, og i særlig grad fra avslutningen av annen verdenskrig, engasjert seg i utviklingsarbeid. USA søkte i mellomkrigstiden å fremme økonomisk utvikling i Latin-Amerika. Økonomisk utvikling i fattige land var et tema da Verdens helseorganisasjon (WHO) ble etablert i 1944. Det samme var tilfellet på Bretton Woods-konferansen samme år, hvor Det internasjonale pengefondet (IMF) og Verdensbanken (IBRD) ble vedtatt opprettet. Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) hadde engasjert seg i utviklingsrelatert arbeid siden mellomkrigstiden. Geopolitiske vurderinger og kampen mot kommunismen spilte en rolle

8. Pharo 2018a; Pharo 2018b; Tvedt 2018.

9. Tvedt 2017: 28.

10. Tvedt 2017: 34 og note 6, s. 292. Tvedt hevder i noten at som følge av det ensidige nasjonale perspektivet i norsk forskning er det nesten ikke gjort studier av hvordan OECD påvirket norsk politikk. Det er galt. Se innledningen i Olesen, Pharo og Paaskesen 2013; Pharo 2013; og Jankowska 2005; Engh 2006; Simensen 2003; Ruud og Kjerland 2003; Liland og Kjerland 2003..

11. Point 4 refererer til bistand som den fjerde pilar i USAs utenrikspolitik, ved siden av FN, Marshallplanen og NATO.

ved lanseringen av Point 4 i 1949. Bistand og utvikling var imidlertid også mål i seg selv, og de fattige landene stilte krav til de rike om bistand helt fra opprettelsen av FN.¹²

I Tvedts fremstilling finnes ingen spor av den nyere litteraturen om begynnelsen på internasjonal utviklingshjelp. I fremstillingen av initiativet til Point 4 finnes i sluttnote 12 en henvisning til Brian Smiths bok fra 1990, *More than Altruism*, men uten direkte sideangivelse eller drøfting.¹³ Jeg mener ikke med disse innvendingene å si at Point 4 fulgte sømløst av tidligere initiativ. Point 4 er vanskelig å tenke seg uten Marshallplanen, den kalde krigen og presset for avkolonisering. I sitt oversiktsverk *International Development: A Postwar History* presiserer Corinna Unger, professor i global- og kolonihistorie ved European University Institute, at selv om det finnes forløpere for etterkrigstidens utviklingshjelp, så forutsatte kald krig og avkolonisering nye tanker og nye svar. Hun presiserer også: «At the same time, it would be naive to assume that suddenly in 1945 an entirely new diplomatic, political, and academic field called development emerged from nowhere.»¹⁴

I motsetning til Unger hevder Tvedt at da utviklingsbegrepet «... skapte globalhistorie, ble det altså beskrevet uten fortid og kontekstløst». Han fortsetter med å hevde at en slik allmenngjøring av utviklingsbegrepet innebar «... en ekstrem form for samtidsimperialisme overfor fortiden; den vestlige tradisjonen og historien ble opphevet på universalismens alter».¹⁵ Dette er pompøst sludder.

Tvedt fremstiller vestlige utviklingsmodeller som universelle. Det gjelder særlig Walt Whitman Rostows *The Stages of Economic Growth*.¹⁶ Tvedt hevder, uten diskusjon eller referanse, at Rostow slår fast at «... samfunn måtte – om de skulle utvikle seg – gå gjennom de samme fem stadiene i sin utvikling».¹⁷ Denne utlegningen er ikke forenlig med hva Rostow selv sier:

I cannot emphasize too strongly at the outset, that the stages of growth are an arbitrary and limited way of looking at the sequence of modern history: and they are, in no absolute sense, a correct way. They are designed, in fact, to dramatize not merely the uniformities in the sequence of modernization but also – and equally – the uniqueness of each nation's experience.¹⁸

I sin jakt på det universelle understreker Tvedt at i de årene norsk utviklingshjelp ble etablert, ble det internasjonalt mer og mer uhensiktsmessig å vise til at utviklingshjelpen «... hvilte på vestlige historiske erfaringer og vestlige oppfatninger av utviklingens naturligheter og ulike samfunnsinstitusjoners nødvendighet. Disse begrepene forsvant fra det internasjonale bistandssystemets vokabular, noe som også er tydelig i OECDs dokumenter om

12. Frey og Kunkel 2011; Unger 2018: kapitlene 3,4,5; Macekura 2013; for WHO se Staples 2006; Bretton Woods, Helleiner 2014; ILO, Maul 2012.

13. Tvedt 2017: 36.

14. Unger 2018: 48; se også Macekura 2013.

15. Tvedt 2017: 36; Tvedt har selvsagt ikke hatt adgang til Ungers arbeid som ble publisert i 2018, men de aller fleste av de arbeidene hun bygger på, var tilgjengelige. Det gjelder også Macekuras om initiativet til Point 4.

16. Både i teksten og i en fotnote kaller Tvedt ham *Walter* Rostow, Tvedt 2017: 42, 297, note 47.

17. Tvedt 2017: 42.

18. Sitert etter Unger 2018: 21, note 33, til s. 1 i *Stages*.

utvikling allerede fra 1960-tallet». ¹⁹ Selv har jeg ikke selv registrert noe slikt forsvinningsnummer på denne tiden.

MENNESKERETTIGHETENE

Mens Tvedt i noen grad forsøker å belegge sine påstander og konklusjoner i analysen av det internasjonale bistandssystemet, finnes det knapt spor av empirisk grunnlag for de påstander han fremmer i analysen av menneskerettighetene. I notene til Tvedts kapittel II, «En sekulær statsreligion», har jeg funnet fem henvisninger til internasjonal litteratur fra tre forskjellige bøker. Vi skal se bort fra de to første. Den tredje er til Michael Ignatieff, og skal belegge følgende utsagn: «Menneskerettighetene ble hyllet som intet mindre enn kilden som alt positivt sprang ut fra. De ble den selvsagte lingua franca i enhver diskusjon om moral og rettferdighet.» ²⁰ Bruken av Ignatieff på dette punkt er en grov tilsnikelse. Ignatieff viser til utsagn fra Kofi Annan og Nadime Gordimer i et verk som hyller menneskerettighetene 50 år etter erklæringen fra 1948. Ignatieff stiller spørsmål ved denne retorikken, og poengterer at om meningen er at den skal styrke dens appell, så er resultatet det motsatte: «In fact, it has the opposite effect, raising doubts among religious and non-Western groups who do not happen to be in need of Western secular creeds.» ²¹

Den fjerde henvisningen er også til Ignatieff, som refererer til State Departments årlige rapport fra 1999. Tvedt viser til Ignatieff, ikke til rapporten. Rapporten karakteriserer ifølge Ignatieff menneskerettighetene som ett av de tre globale språk, og knytter det til demokratiutvikling på linje med penger og internett. ²² Ignatieff slutter seg imidlertid ikke til State Departments analyse av sammenhengen mellom de tre språkene:

Human rights has gone global not because it serves the interests of the powerful but primarily because it has advanced the interests of the powerless. Human rights has gone global by going local, imbedding itself in the soil of cultures and worldviews independent of the West, in order to sustain ordinary people's struggles against unjust states and oppressive social practices. ²³

Denne delen av resonnementet utelater Tvedt. Det passer ikke med hans påstand om et amerikanskdominert globalt system.

Den femte og siste henvisning er til James Ingram, *Radical Cosmopolitics* (2013). Tvedt hevder med henvisning til Ingram: «Det ble vanlig å hevde at alle sluttet seg til menneskerettighetene i prinsippet, og at politikere i alle leirer appellerte til dem når de utformet sin

19. Tvedt 2017: 34, for referanse se note 27, til Ohlin 1966. Tvedt gir ikke sidetall. I bibliografien er tittelen *Foreign Policy Reconsidered*. Jeg går ut fra det skal være *Foreign Aid Policy Reconsidered*. Boken var et oppdragsarbeid for OECD. Tvedt viser ikke til noe OECD-dokument.

20. Tvedt 2017: 64, note 12, til Ignatieff 2003: 53.

21. Ignatieff 2001: 53. Tvedt viser til samme bok som Ignatieff 2001, i bibliografien, og i note 12 side 64 er det Ignatieff 2003, og i note 33 side 36 er det Ignatieff 2007. Når jeg henviser direkte til Ignatieff bruker jeg 2001, ellers følger jeg Tvedt.

22. Tvedt 2007: 66, note 16; Tvedt viser imidlertid, uten å markere det, ikke direkte til State Departments rapport, men til Ignatieff: 2003: 7.

23. Ignatieff 2001: 7.

politikk.»²⁴ Referansen er uten sidetall, tidfesting mangler, og utsagnet er så allment at det er meningsløst.

Tvedt kunne enkelt ha skaffet seg en rudimentær oversikt over prosessen som førte frem til at FN vedtok erklæringen i 1948. En rekke arbeider tar for seg sentrale aspekter ved amerikansk politikk så vel som andre nasjoners og enkeltpersoners rolle. Spenningen i FN-pakten mellom hensynet til menneskerettigheter og nasjonal suverenitet er analysert i en rekke arbeider og det er også motstanden internt i USA mot å slutte seg til erklæringen. De nye staters engasjement for menneskerettigheter på 1960-tallet er grundig diskutert, og det er også NGOenes og USAs engasjement for menneskerettigheter på 1970-tallet.²⁵

Siden Tvedt neglisjerer ikke bare nyere litteratur om menneskerettigheter, men studier av den kalde krigen og etableringen av FN mer allment, er hans fremstilling av prosessen frem til erklæringen feilaktig eller i beste fall misvisende. Tvedt skriver: «Menneskerettighetenes triumf var også et ektefødt barn av det storslåtte, globale forsøket på å organisere en normativt styrt global orden etter den andre verdenskrig og dens sivilisasjonssammenbrudd.»²⁶ Det inneholder en kjerne av sannhet for så vidt som FN og erklæringen ligger i forlengelsen av Atlantic Charter fra 1941. Forslaget til en ny verdensorganisasjon som amerikanerne og britene utformet sammen med sovjeterne på Dumbarton Oaks-konferansen høsten 1944, siktet imidlertid primært mot å etablere en organisasjon hvor stormaktene kunne samarbeide for å unngå nok en storkrig. Den lot stormaktene beholde sine innflytelsessfærer og imperier gjennom vetoretten i Sikkerhetsrådet. Uten vetoretten ville Sovjetunionen knapt ha blitt med, og pakten ville blitt møtt med stor skepsis både i USA og Storbritannia. FN ble en nesten universell organisasjon med bibehold av stormaktsdominans.²⁷

Det var ikke, som Tvedt sier, USA som var den viktigste forkjemper for å inkludere menneskerettigheter i FN-pakten.²⁸ De ble inkludert i FN-pakten på San Francisco-konferansen våren og forsommeren 1945 etter press fra små og middelstore stater, særlig latin-amerikanske. Det var heller ikke amerikanere, med unntak for Eleanor Roosevelt, som var de mest sentrale i utformingen av erklæringen, men en franskmann, en libanesiser, en kineser og en chilener.²⁹ Men det fantes også amerikansk engasjement, innenfor State Department, blant amerikanske jurister og gjennom amerikansk deltakelse i transnasjonale nettverk.³⁰

Tvedt bruker mye plass på hva Winston Churchill i ettertid mente om erklæringen, og på Churchill som britisk imperialist. Han er derimot ikke opptatt av Churchills rolle under krigen. Tvedt understreker at Churchill, uten å fortelle oss når eller hvor, karakteriserte erklæringen som en «politisk seier for Vesten og Europa og dermed for det britiske imperiet han ledet ...».³¹ Dernest fremhever Tvedt at Churchills fortolkning senere «... ble feid til

24. Tvedt 2017: 66, note 17.

25. Iriye, Goedde and Hitchcock 2012; Jensen 2016; Maul 2012.

26. Tvedt 2017: 61.

27. For en klar og kompakt fremstilling av prosessen frem til etableringen av FN, se Mazower 2012: 202–213.

28. Tvedt 2017: 63.

29. Litteraturtilfanget er stort. Mazower 2012: 202–213 er en god start; relativt kortfattede innføringer finnes i Jensen 2016: 21–37; og i Burke 2017: 287–314.

30. Hagtvedt Vik 2009; Hagtvedt Vik, 2012.

31. Tvedt 2017: 63, uten henvisning.

side som reaksjonær, sjåvinistisk og eurosentrisk». Dette representerte, skriver han, en del av «... 20 århundrets store omskrivninger av fortiden som det demokratiske Vesten stod bak ...». Det var en omskrivning som var i «samsvar med globale maktforhold i hva som med rette i utallige historiebøker er blitt kalt 'USAs århundre'». ³²

Det er, i motsetning til det som går frem av Tvedts fremstilling, ikke riktig at Churchill var en leder for den vestlige verden da erklæringen ble vedtatt i 1948. ³³ Han var leder for den britiske opposisjonen. Tvedt skriver uten belegg: «Den britiske statsministeren (1940–1945 og 1951–1955), Winston Churchill kunne med rette si, om FN's vedtak om 'Den universelle deklarasjon om menneskerettighetene' i 1948, at med erklæringen ble vestlige verdier satt på tronen i internasjonal politikk.» ³⁴ I realiteten var Churchill skeptisk til FN's rolle i menneskerettighetsspørsmål, og det hadde han vært siden Atlanterhavserklæringen. Universelle menneskerettigheter representerte en åpenbar trussel mot imperiet. Churchill var derimot en iherdig forkjemper for den europeiske menneskerettighetskonvensjonen. ³⁵

KERALA-PROSJEKTET OG NORSK UTVIKLINGSHJELP

Tvedt er som nevnt opptatt av å knytte sammen etableringen av Norsk Utviklingshjelp (NU) tidlig på 1960-tallet, og den noe senere innvandringen fra land i den tredje verden, særlig Pakistan. Bistand og innvandring la grunnlaget for fremveksten av det han kaller «det humanitær-politiske komplekset». Tvedts kontrastering av initiativet til Indiafondet og etableringen av NU er særlig viktig fordi det representerer en av de sentrale bærebjelkene i hans konstruksjon av det internasjonale gjennombruddet.

Tvedts fremstilling bygger på en forvirrende og forvirret manipulasjon av kilder og litteratur. På side 39 skriver han: «Først ved at utviklingshjelpen fikk fjernet sine vestlige idehistoriske, konseptuelle og institusjonelle 'fødselsmerker', kunne utviklingshjelp bli nasjonens prosjekt.» ³⁶ Det er i seg selv en absurd påstand siden han kobler dette til etableringen av NU. Ytterligere besynderlig blir det når vi ser på hvilket belegg Tvedt viser til. Notene viser til *Stortingsforhandlingene* og et innlegg av Senterpartiets Einar Hovdhaugen. Hva Hovdhaugen sier, får vi ikke vite. Noen sider foran viser Tvedt til et innlegg av Senterpartiets Even (sic) Hovdhaugen, og han konkluderer: «Det var først da staten og den politiske ledelsen ga utviklingshjelpen en slik bredere samfunnsmessig forankring og en mer systematisk, allmenn og universalistisk begrunnelse, at den kunne bli nasjonens prosjekt i globaliserings-tidsalder.» ³⁷

32. Tvedt 2017: 64, uten belegg.

33. Tvedt 2017: 62.

34. Tvedt 2017: 62–63, og note 9 ss. 301–302. Notene gir noe informasjon om Churchill, men ikke belegg for hverken påstanden eller den øvrige informasjonen.

35. Duranti 2017: 116–139.

36. Tvedt 2017: 39, note 37.

37. Tvedt 2017: 32.

På side 32 finnes ingen notehenvi­sing, og en stortingsrepresentant ved navn Even Hovdhaugen finnes ikke. Til oppklaring, nylig avdøde professor i språkvitenskap, *Even Hovdhaugen*, er sønn av stortingsrepresentant *Einar Hovdhaugen*.³⁸ Hva sier så Einar Hovdhaugen, ifølge Tvedt? Jo, dette: «Men ég vil og streka under det viktige at vi har den rette innstillinga når det gjeld denne hjel­pa, slik at hjel­pa ikkje verkar krenkande på den som tek imot ho. Alt kulturelt, sosialt og samfunnsmessig hovmot må leggjast på hylla, og det må ikkje liggja noka politisk, økonomisk eller religiøs motivering bak hjel­pa.»³⁹ Her avslutter Tvedt sitt sitat. Går vi så til Jarle Simensen i *Norsk utviklingshjelps historie* finner vi ytterligere noen setninger fra det samme innlegget:

Vi må fullt ut ha evna til å respektere kulturformer og livsformer som er andre enn våre, som fullverdige. Vi må ikkje tru at våre eiga livsform og kulturform er så 100 prosent ypparleg at vi ikkje også kan ta imot verdfulle impulsar frå dei såkalla utviklingslanda (...) Hjel­pa må gjevast i full forståing med dei landa det gjeld. Hjel­p til sjølvhjelp, hjel­p som skapar ein kjedereaksjon og engasjerer folka i utviklingslanda sjølve, vil vere av største verdi.⁴⁰

Det er i beste fall en tilsnikelse å kalle dette for en allmenn og universalistisk begrunnelse for bistand, og det er neppe tilfeldig at Tvedt avslutter sitatet før den siste passasjen som Simensen gjengir. Hva mer er, Hovdhaugens argumentasjon skiller seg ikke fra den som preget størstedelen av innleggene under stortingsdebatten om forslaget om å opprette Fondet for hjelp til underutviklede områder.⁴¹ Slike synspunkter preget norsk bistandsdiskusjon fra begynnelsen, og kan knapt karakteriseres som universalistiske.

Tvedts fremstilling av Kerala-prosjektet er systematisk misvisende. Han hevder at Indiafondet ikke informerte Stortinget gjennom årlige meldinger.⁴² Det er ikke sant.⁴³ Det er riktig at de frivillige organisasjonene ikke ble trukket inn i arbeidet i Kerala, men til gjengjeld spilte de en sentral rolle under Folkeaksjonen for underutviklede områder som ble lansert 15. april 1953. I Oslo startet den i Rådhuset med taler av kong Haakon, stortingspresidenten og justisministeren. I Trondheim hadde forfatteren Johan Falkberget skrevet en manende appell, og biskop Arne Fjellbu, nyss tilbake fra India, holdt en «brennende tale».⁴⁴ NSB utstyrte Folkeaksjonen med en egen jernbanevogn, «Indiaekspresen», bemannet med to av NRKs mest populære medarbeidere. Den turnerte store deler av det Norge som hadde jernbanedekning. Avisen *INDIA-x-PRESSEN* kom ut flere ganger i uken mellom 15. mai og 15. juni. Kong Haakon ga det største individuelle bidrag med 8000 kroner.⁴⁵

Terje Tvedts kontrastering av engasjement og oppslutning ved henholdsvis initiativet til Indiafondet og opprettelsen av NU er misvisende. Det må til for at han skal få norsk

38. Tvedt 2017: 297, note 37, henvisning til *Stortingstidende 1961–62*: s. 1790.

39. Tvedt 2017: 32.

40. Einar Hovdhaugen i *St.tidende 1961–62*:1790 sitert etter Simensen 2003:111.

41. Pharo I 1986: 46–48; se også Simensen 2003: 46–48. For ordens skyld: at sidetallene er de samme, beror ikke på hverken lese- eller skrivefeil fra min side.

42. Tvedt 2017: 294 sluttnote 17. I mitt innlegg i *VG Nett* 13.11.18 oppga jeg feilaktig sluttnote 16.

43. Pharo II 1986: 444, for en diskusjon av kilde- og litteraturgrunnlaget for min avhandling.

44. *Nidaros*, 16.04.54, sitert etter Pharo I 1986: 109.

45. Pharo I 1986:106–111.

bistandshistorie på plass som en sentral del i det internasjonale gjennombruddet. Slagsiden i fremstillingen skyldes åpenbart også Tvedts manglende interesse for, innsikt i og forståelse for norsk historie mer allment.

NORSK HISTORIE OG HISTORIOGRAFI

Tvedt fremhever sin egen fortrefelighet hva gjelder å sette norsk historie inn i en bredere global sammenheng. «Det er altså som en del av globalhistorien at bredden og særtrekkene ved Norges utvikling kan bli sett og forstått, og det er også som det den blir virkelig spennende. Først når Norges samtidshistorie studeres som en integrert del av verdenshistoriske prosesser, kan også dette landets historie skrives inn som en del av menneskehetens felles erfaring.»⁴⁶ Han både impliserer og sier eksplisitt at andre norske historikere ikke etablerer en slik kontekst.

Han karakteriserer flere av de store verker i norsk historie som snevert nasjonale, slik som *Det norske folks liv og historie*, utgitt av Aschehoug i mellomkrigstiden.⁴⁷ Aschehougs siste bidrag til studiet av norsk historie ser han bort fra. I forordet til 12-binds utgaven, utgitt i årene 1994–1998, skriver redaksjonen:

Mer enn noensinne er vi i våre dager opptatt av Norges plass i en større verden. Derfor ønsker vi å se norsk historie i et internasjonalt perspektiv. Vi legger stor vekt på å kartlegge forbindelsene mellom Norge og den øvrige verden. Ved å sammenligne med andre land og folk får vi dessuten tak i særtrekk ved utviklingen av det norske samfunn og av norsk kultur. Vi kan sikrere slå fast hvor 'norsk' Norge egentlig har vært til forskjellige tider.⁴⁸

Bortsett fra at det ikke er pompøst, er det i innhold ikke vesensforskjellig fra Tvedt. Hverken Tvedts tekst eller bibliografien tyder på at han kjenner til eller har lest de tre relevante bindene i denne norgeshistorien.⁴⁹ Hans bruk av bistand, innvandring og menneskerettigheter til å periodisere norsk historie, blir ikke satt i forhold til annen periodiseringsdiskusjon. Det forhold at Tvedt ikke har brukt Francis Sejersteds norsk-svenske historie, *Socialdemokratiets tidsalder*, illustrerer hans manglende interesse for å sammenligne Norge med andre mindre stater som har møtt innvandringens og bistandens utfordringer, til tross for programerklæringen om å se Norge i en global sammenheng.⁵⁰

Tvedt plasserer heller ikke sitt arbeid i forhold til de to siste bindene av *Norsk utenrikspolitikkens historie* eller de to siste bindene av *Norsk utviklingshjelps historie*.⁵¹ Han har derimot med en henvisning til Roald Bergs bind i det nevnte verket om utenrikspolitikken historie. Tvedt siterer Bjørnstjerne Bjørnsons utsagn om et «Udenrigsministerium uden Udenrigspolitik», og bruker det til å underbygge forestillingen om et utenrikspolitisk brudd i og med

46. Tvedt 2017: 11.

47. Tvedt 2017: 290, sluttnote 1.

48. Aschehougs Norgeshistorie I 1994: 5.

49. Kjeldstadli 1994; Lange 1998; Benum 1998.

50. Sejersted 2005.

51. Eriksen og Pharo 1997; Tamnes 1997; Ruud og Kjerland 2003; Liland og Kjerland 2003.

bistands- og fredspolitikken.⁵² Henvisningen til Berg og Bjørnson er grovt misvisende. Berg bruker sitatet for å kontrastere Bjørnsons utsagn med den norske regjeringens politikk slik den ble utformet av Jørgen Løvland. Slik Berg formulerer det: «Alliansefrihet i fredstid, kombinert med en energisk handels- og næringspolitikk, det var Norges utenrikspolitiske hovedmålsetting.» Det var en defensiv politikk, sier Berg, «som dog ikke kunne være passiv, men som krevde et aktivt diplomatisk arbeid med sikte på å befeste det gode forholdet til fremmede stater som kom til uttrykk ved utlandets anerkjennelse høsten 1905».⁵³

I mitt innlegg på *VG Nett* tok jeg opp Tvedts påstander om at norske bistandshistorikere, Jarle Simensen unntatt, i fremstillingen av initiativet til Kerala-prosjektet har neglisjert den internasjonale konteksten og ikke har forstått USAs betydning for norsk bistand. Dette er ikke sant, og siden Tvedt ellers viser til så vel *Hjelp til selvhjelp* som til mine artikler i *norgeshistorie.no* i flere sammenhenger, er det åpenbart at han skriver mot bedre vitende.⁵⁴

En grunn til at Tvedt skriver så mye feilaktig om norsk historie allment og norsk utenrikspolitikk spesielt, er at han ikke kjenner fagets historiografi. Han innleder sin bok med en hyllest til Jens Arup Seips «knivskarpe» analyse av det norske samfunnet i foredraget «Fra embedsmannsstat til ettpartistat».⁵⁵ Seip var en av det 20. århundres mest nytenkende og innflytelsesrike historikere, både hva gjaldt studiet av middelalderen og 1800-tallet. Foredraget i Studentersamfundet i 1963 var imidlertid ikke en analyse av det norske samfunnet. Seip presenterte sin analyse av Arbeiderpartiets styringssystem og partikontorets dominans over stortingsgruppen for et begeistret publikum. Foredraget har hatt liten, om noen, innflytelse på studiet av norsk etterkrigshistorie.

Tvedts uvitenhet om norsk historie og norsk historieforskning kommer særlig klart frem i et av hans bidrag til forståelsen av det «humanitær-politiske komplekset». På s. 131 hevder han, uten belegg, at Jan Egeland høsten 2011 var både «forskningsdirektør ved NUPI og leder for Regjeringens sikkerhetsutvalg ...».⁵⁶ Dette er sludder, og jeg er overrasket over at ikke flere anmeldere har registrert det. Regjeringens sikkerhetsutvalg består av statsministeren, utenriksministeren, forsvarsministeren, justisministeren og finansministeren. Når nødvendig innkalles sentrale embedsmenn til møtene.

VENDEPUNKTER I NORSK UTENRIKSPOLITIKK

Studiet av den uavhengige norske statens utenrikspolitikk har i mange henseender dreid seg om spørsmålet om brudd eller kontinuitet i forhold til beslutningen om tilslutning til NATO. Diskusjonen har tatt utgangspunkt i Olav Ristes anmeldelse «Alliansepolitikk og brubygging» fra 1973. Riste har i sine arbeider vært opptatt av kontinuiteten. Medlemskapet i NATO formaliserte den implisitte britiske sikkerhetsgarantien som i 1940 ikke hadde holdt mål. Det var kulissene som endret seg, kjernen – vestvendingen – var den samme.⁵⁷

52. Tvedt 2017: 16, sitert etter Berg 1995: 53.

53. Berg 1995:54.

54. Tvedt 2017:16, og notene 3 til 5, s. 292. Jeg analyserer den internasjonale konteksten for Kerala-prosjektet i doktoravhandlingen, Del I, ss. 16–113. Det jeg har skrevet i *norgeshistorie.no* bygger på avhandlingen; se også Pharo 2018 a og Pharo 2018 b.

55. Tvedt 2017:14. Som nevnt av flere, skriver Tvedt flerparti- i stedet for ettpartistat.

56. Tvedt 2017: 131.

57. Riste 1973; Riste 1989.

Tvedts bok gir grunn til å understreke en annen dimensjon ved tilpasningen til de endrede kulisser. Utenriksminister Halvdan Koht med følge av et overveldende flertall på Stortinget søkte fra 1935–36 å frigjøre Norge fra Folkeforbundets sanksjonsforpliktelser. Regjeringen ville på den måten unngå å bli trukket inn i en krig mellom stormaktene. Regjeringen og Stortinget forestilte seg at det som under første verdenskrig var mulig å bli stående utenfor en stor krig.⁵⁸

Det tyske overfallet 9. april og det mislykkede britiske felttoget i Norge bidro til å avlive denne forestillingen. Statsminister Einar Gerhardsens innlegg i stortingsdebatten i februar 1949 som etterfulgte utenriksminister Halvard Langes redegjørelse om møtene i London og Washington forut for inngåelsen av Atlanterhavspakten, illustrerer mentalitetsskiftet:

Før siste krig trodde vi her i landet at det var mulig og riktig å skaffe oss en særskilt norsk fred uten omsyn til hvordan verden ellers utviklet seg. Vi mente vi kunne skaffe oss en slik fred og sikkerhet gjennom nøytralitet. Det som har skjedd, lærte oss med ettertrykk at det ikke fantes mulighet for en særskilt norsk fred i en verden som var kommet i brann. Vi måtte innse at freden er udelelig, at Norges fred, Nordens fred og Europas fred er en del av Verdens fred.⁵⁹

Forestillingen om den udelelige freden ble etter krigen koblet til tanken om at små, fredelige stater hadde et særlig ansvar for å fremme et fredeligere verdenssamfunn. Slike forestillinger spilte en sentral rolle da Kerala-prosjektet ble lansert.⁶⁰ Kerala-prosjektet hadde også som formål å samle nasjonen om en positiv fredspolitikk etter de spenninger som vestendingen hadde skapt gjennom Marshallplanen, NATO og opprustningen som fulgte av Koreakrigen. Lanseringen av Indiafondet var et svar på eksterne så vel som innenlandske utfordringer. Som Lange fremholdt i trontaledebatten i januar 1952, bistand til de fattige land ville være «i ordets egentlige forstand fredsarbeide på lengre sikt».⁶¹

Det finnes spor av slike forestillinger tilbake til slutten av 1800-tallet. Frem til utbruddet av annen verdenskrig ble de utviklet innenfor relativt små, men viktige miljøer, særlig knyttet til Nobelinstituttet.⁶² Engasjementet for å bidra til løsning av voldelige konflikter og sammenkoblingen av bistand og fredsarbeid som i økende grad kom til å prege norsk utenrikspolitikk i resten av hundreåret, fikk et gjennombrudd i årene rundt 1950. Politikken ble utformet og realisert innenfor rammen av det vestlige samarbeidet. Den var også et middel til å vende oppmerksomheten bort fra de mindre tiltalende sidene ved det vestlige samarbeidet, slik Arne Ording formulerte det i sin dagbok i februar 1952 da Lange la frem planen om hjelp til India: «God plan, det er nødvendig å gi folk noe positivt ved siden av de store forsvarsbevilgningene».⁶³

58. Fure 1996: 206–207, 292; Stachurska-Kounta 2017: 269–270, 277–286. Det fantes en ikke ubetydelig opposisjon mot Kohts politikk blant en del av Arbeiderpartiets yngre utenrikspolitiske eksperter.

59. *St.tid.* 1949: 298.

60. Pharo I 1986: 32–56, 106–113; Simensen 2003: 46.

61. *St.tid.* 1952: 247; Pharo I 1986: 32–40; Pharo 2014: 312, 328.

62. Tønnesson 2013; Steine 2016 analyserer disse miljøene; se også Stachurska-Kounta 2017.

63. Sitert etter Pharo 1986 I: 40; se også Pharo 2014.

LITTERATUR

- Bangstad, S., Abdi, M. (2019). Tvedts metode. *Nytt norsk tidsskrift*. Nr 1: 64–76. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3054-2019-01-07>
- Benum, E. (1998). *Overflod og fremtidsfrykt. Aschehougs Norges Historie. Bind 12*. Oslo: Aschehoug.
- Berg, R. (1995). *Norge på egen hånd 1905–1920. Norsk utenrikspolitikk historie. Bind 2*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Burke, R. (2017). The Internationalism of Human Rights. Sluga, G., Clavin, P. (red.). *Internationalisms. A Twentieth-Century History*, Cambridge: Cambridge University Press: 287–314. <https://doi.org/10.1017/9781107477568.014>
- Duranti, M. (2017). *The Conservative Human Rights Revolution*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199811380.001.0001>
- Eriksen, K.E., Pharo, H.Ø. (1997). *Kald krig og internasjonalisering 1949–1965. Norsk utenrikspolitikk historie. Bind 5*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Frey, M., Kunkel, S. (2011). Writing the History of Development: A Review of Recent Literature. *Contemporary European History*, nr 2: 215–232. <https://doi.org/10.1017/s0960777311000075>
- Fure, O.-B. (1996). *Mellomkrigstid. 1920–1940. Norsk utenrikspolitikk historie. Bind 3*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Engh, S. (2006). *Population Control in the Twentieth Century: Scandinavian Aid to the Indian Family Planning Programme*. M.Phil., University of Oxford.
- Gripsrud, J. (2018). *Norsk hamskifte*. Bergen: Vigmostad og Bjørke.
- Helleiner, E. (2014). *Forgotten Foundations of Bretton Woods: International Development and the Making of the Postwar Order*. Ithaca NY: Cornell University Press.
- Ignatieff, M. (2001). *Human Rights as Politics and Idolatry*. Princeton: Princeton University Press.
- Iriye, A., Goedde, P., Hitchcock, W. I (red.) (2012). *The Human Rights Revolution. An International History*. Oxford: Oxford University Press.
- Jensen, S. (2016). *The Making of International Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/cbo9781316282571>
- Kjeldstadli, K. (1994). *Et splittet samfunn. Aschehougs Norges historie. Bind 10*. Oslo: Aschehoug.
- Lange, E. (1998). *Samling om felles mål. Aschehougs Norges Historie. Bind 11*: Oslo: Aschehoug.
- Liland, F., Kjerland, K.A. (2003). *Norsk utviklingshjelps historie 3. 1989–2002. På bred front*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lillehammer, A. (1994). *Fra jeger til bonde – inntil 800 e.kr. Aschehougs Norges Historie. Bind 1*. Oslo: Aschehoug.
- Macekura, S. (2013). The Point Four Program and U.S. International Development Policy. *Political Science Quarterly*, nr 1: 127–160. <https://doi.org/10.1002/polq.12000>
- Maul, D. (2012). *Human Rights, Development and Decolonization: The International Labour Organization, 1940–70*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230358638>
- Mazower, M. (2012). *Governing the World*. London: Allan Lane.
- Ohlin, G. (1966). *Foreign Aid Policies Reconsidered*. Paris: OECD.
- Olesen, T.B., Pharo, H.Ø., Paaskesen, K. (2013). Conclusion. Olesen, T.B., Pharo, H.Ø., Paaskesen, K. (red.). *Saints and Sinners*. Oslo: Akademika: 329–365.
- Pharo, H.Ø. (1986). *Hjelp til selvhjelp. Det indisk-norske fiskeriprojektets historie I–II*. Oslo: NUPI.

- Pharo, H.Ø. (2013), Side Show to Centre Stage: The Transformation of Norwegian Development Aid. Olesen, T.B., Pharo, H.Ø., Paaskesen, K. (red.). *Saints and Sinners*. Oslo: Akademika: 51–88.
- Pharo, H.Ø. (2014). Gru og glede. Marshallplanen og Keralaprosjektene som merkestein i norsk historie. Claes, D.H., Heidar, K., Holst, C. *Politikk i grenseland. Festskrift til Øyvind Østerud*, Oslo: Universitetsforlaget: 312–328.
- Pharo, H. (2018a). *VG Nett*. 13.11.
- Pharo, H. (2018). *VG Nett*. 21.11.
- Riste, O. (1973). Alliansopolitikk og brubygging. *Historisk tidsskrift*: 261–267.
- Riste, O. (1989). Merkeår i norsk utenrikspolitikk: Vendepunkt eller ledd i ein gradvis prosess? *Internasjonal Politikk*, 1–2: 187–191.
- Ruud, A.E., Kjerland, A.E. (2003). *Norsk utviklingshjelps historie 2. 1975–1989. Vekst, velvilje og utfordringer*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sejersted, F. (2005). *Socialdemokratiets tidsalder. Norge og Sverige i det 20. århundre*. Oslo: Pax.
- Simensen, J. (2003). *Norsk utviklingshjelps historie 1. 1952–1975. Norge møter den tredje verden*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Simensen, J. (2018). Terje Tvedts retorikk og metode. *Dagsavisen*, 10.04.
- Stachurska-Kounta, M. (2017). *Norway and the League of Nations 1919–1939*. Ph.D. avhandling i historie. Universitetet i Oslo.
- Steine, B.A. (2016), *Fred, forskning og formidling*. Ph.D. avhandling i historie. Universitetet i Oslo.
- Staples, A. (2006). *The Birth of Development: How the World Bank, Food and Agricultural Organization, and World Health Organization Changed the World, 1945–1965*, Kent, OH: Kent State University Press. <https://doi.org/10.21038/ksup.2006.0002>
- Stortingstidende*, 1949, 1952.
- Tamnes, R. (1997). *Oljealder. Norsk utenrikspolitikk historie. Bind 6*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tvedt, T. (2017). *Det internasjonale gjennombruddet*. Oslo: Dreyer.
- Tvedt, T. (2018). *VG Nett*. 16.11.
- Tønnesson, Ø. (2013). *With Christian L. Lange as a Prism: A Study of Transnational Peace Politics, 1899–1919*. Ph.D. avhandling i historie, Universitetet i Oslo.
- Unger, C. (2018). *International Development. A Postwar History*. London: Bloomsbury Academic.
- Vik, H.H. (2009). *The United States, the American Legal Community and the Vision of International Human Rights Protection, 1941–1953*. Acta Humaniora. Oslo: Unipub.
- Vik, H.H. (2012). Taming the States: The American Law Institute and the «Statement of Essential Human Rights». *Journal of Global History*, nr 3, 461–482. <https://doi.org/10.1017/s1740022812000289>